

33. Kazak nesrinde animalizm

Gauhar ASKAROVA¹

Gülmira KARİMOVA²

APA: Askarova, G. & Karimova, G. (2023). Kazak nesrinde animalizm. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 432-440. DOI: 10.29000/rumelide.1330516.

Öz

Makalede, Kazak nesirindeki hayvan imajının anlatım yolları ve yöntemleri ele alınmaktadır. Kazak halk edebiyatı kaynaklı nesirde hayvancılığın anlatımı ayrı bir konu olmaya değer. Kendilerini "kurdun torunları" olarak gören Türk halklarında hayvan imajı oldukça yakındır. Muhtar Avezov, İlyas Esenberlin, Oralhan Bokey, Abış Kekilbaev, Taken Alimkulov gibi Kazak nesrinin önde gelen temsilcilerinin oluşturduğu geleneği günümüz yazarlarının nesir türünde yeterince sürdürdüğü düşünülmektedir. Kazak nesirinde hayvancılığın işlevi, belirli örnekler temelinde incelenir. Sunulan makalenin amacı, edebi mirasımıza yansıyan atın millet yaşamındaki yerini ve önemini bilimsel olarak ortaya koymaktır. Bu amaçla karşılaştırma, betimleme, açıklama yöntemleri kullanılır. Makale yazarları, Kazak ediplerinin atın insan hayatındaki rolünü göstererek dönemin karakterini ve toplum gerçekliğini nasıl anlatmaya çalıştıklarını amaçlamışlardır. Aynı zamanda hayvancılığa adanmış eserlerde göçebe ruhunun yeniden canlandığını, atın doğasının ve gücünün Kazak halkı üzerinde büyük etkisi olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Kazak dünya görüşü ile resmedilen eserlerde ortaya konulan konular, evrensel değerlerle süreklilik içinde sunulmaktadır. Araştırmaya dahil edilen her eser aracılığıyla Kazak halkının gelenekleri, kavramları, yaşam biçimleri mesleki becerilerle yansıtılmakta ve atın önemli rolü gerçek eserler üzerinden irdelenmektedir. Atın ve sahibinin hayatındaki gerçekçi karakteri ve psikolojik sürekliliği derinlemesine ele alınmıştır. Kazak nesirindeki hayvancılık sorununun nesirdeki at imgesi üzerinden betimlendiği, kendi bağımsız mental gelişim yolunu izlediğinin ortaya konması çalışmayı değerli kılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kazak nesri, hayvan imajı, atın karakteri

Animalism in Kazakh prose

Halk bilimciler, hayvanların edebiyatta yer almasıyla ilgilenen ilk araştırmacılar arasındaydı. Hayvanlarla ilgili masalların bilimsel olarak incelenmesi, 19. yüzyılda V. Grimm ve J. Grimm kardeşler tarafından başlamıştır. 20. yüzyılda Alman bilim adamları G. Tile, H. Hankel, K. Kron aktif olarak hayvanlarla ilgili masalları inceliyorlar. Bu bağlamda, aralarında Ş. Kozre, L. Ervie, J. Lawrence, P. Bornak, P. Malanden, K. Massron, J. N.Pascal gibi Fransız bilim adamlarının masal türüne büyük önem verdiğini belirtmek gerekir. Aynı zamanda Rus edebiyatında L. Z. Kolmaçevskiy, N. P. Daşkeviç, F. I. Buslayev, A. N. Veselovskiy, E. A. Kostyuhin adlı bilim adamları bu alana emek vermiştir.

Doğu edebiyatından çağdaş Çin animalistik nesir araştırmalarıyla aktif olarak uğraşan Çin bilim adamları arasında Tang Kalun'un "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Önce ve Sonra Çin

¹ Doç. Dr., Abai Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi, Kazak Dili ve Edebiyatı (Almatı, Kazakistan), gauhar_8@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-0688-4850. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 09.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330516]

² Doç. Dr., Abai Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi, Kazak Dili ve Edebiyatı Bölümü (Almatı, Kazakistan), karimova_g77@mail.ru, ORCID ID: 0000-0001-7711-4151

Edebiyatında Hayvan Öyküleri Üzerine Araştırma" (2010) adlı monografisi ve Sun Yue'nin "Hayvanlarla İlgili Nesir Çalışmaları" (2010) bulunmaktadır.

Yerli edebiyatta Kazak atlarının halkımızın bilinç ve dünya görüşüne çok yakın olduğunu kanıtlayan manevi mirası C. Kondıbay, A. Toktabay, V.F. Zaybert v.d. arkeologlarımızın, etnograflarımızın, jeomorfoloğlarımızın eserlerinde bulabılırız.

Kazak halk edebiyatında atların yeri üzerine A. Konratbaev, H. Kelimbetov, A. Kiraubaeva, R. Berdibay ve diğerlerinin yazıları araştırmacılar için değerli bilimsel ve bilişsel verileri ortaya koymaktadır. "Hayvanların başı - at"ın edebiyattaki yerini ve imajını yücelten Ğ. Musrepov, T. Alimkulov, K. Jumadilov, S. Bakbergenov v.d. yazarlar, atın tasvirini güzel ve gerçekçi bir şekilde resmetmişlerdir.

Kazak atının özellikleri üzerinde R. S. Lipets, V. M. Smirin, Y. M. Smirin, B. Jetpisbayeva, B. Kıyanatulu ve diğer araştırmacılar ayrıntılı olarak çalışmışlardır. Aynı zamanda J.Dadebayev'in "Tulparın Sını men Babı" (Tulparın Türü ve Bakımı) adlı eseri, "Jazuşının Enbegi" (Yazarın Emeği) adlı bilimsel incelemesi; T.Alimkulov'un "Jüyrikter men Jabılar" (Yürükler ile Jabı atlar) adlı denemesi, R.S. Lipts'in bilimsel çalışması "Obraz Batıra i Ego Konya v Turksko Mongolskom Epose" (Türk Moğol Destanında Batır (Kahramanın) ve Onun Atının İmgesi), K. Abdezoğlu'nun "Jazuşı jane Zaman Şındığı" (Yazar ve Zamanın Gerçeği), "T.Alimkulov'un Yaratıcılığı ve 60-80'li Yıllardaki Kazak Nesri", A. Tohtabay'ın "Kult Konya u Kazahov" (Kazaklarda At Kültü); B. Jetpisbayeva'nın "Simvol v Dvjeniyi Literaturı" (Edebiyat akımlarında sembol); C. Kondıbay'ın "Argıkazak Mifologiyası" (Eski Kazak Mitolojisi); B. Sarbalayev'in "Kazak Yırının Kulageri" ve diğer bilimsel araştırmalara ağırlık verilmekte, ilgili alanlarda araştırmanın niteliği netleştirilmekte, yapısı ve içeriği zenginleştirilmekte, bilimsel ve teorik değerleri ve sonuçları ortaya konulmaktadır.

"İnsan ve doğa " kavramının bir dalı olarak Kazak edebiyatındaki animalistik nesir yazılar ele alınabilir. Araştırmacı M. N. Epstein, animalizmi yalnızca insan ve hayvan arasındaki ilişkinin değil, hümanizmin gelişiminin önemli bir unsuru olarak kabul etmiştir.

Göçebe bir yaşam süren ve açık havada özgürce yaşayan Kazak halkı için doğayla iç içe ve uyum içinde yaşamak normal bir olgudur. Tüm hayatını doğa merceğinden görebildiğini söylemek abartı olmaz.

Kazak edebiyatında sıklıkla karşılaşılan hayvansal imgeler arasında at, deve, kurt, köpek vb. vardır. Göçebelerin yaşamında özellikle evcil hayvanlar özel bir yer tutmuştur. Geniş topraklarda yaşayan göçebeler için yıldı yalnızca önemli bir ulaşım aracı değildi. Tüm yaşam hareketleri, müzakereler, ilişkileri ancak atlar aracılığıyla çözülmüştür. Atlarla ilgili gelenek ve inanışlar ise tamamen ayrı bir hikayedir.

Dünya uygarlığında, Büyük Bozkır'dan eklenen yedi nimetten biri, hayvanları evcilleştirilme kültürüdür. Yazar Antoine de Saint-Exupery, "Evcilleştirdiğimiz hayvanlardan her zaman bizler sorumluyuz" demiştir. Yazar, aklının ve şuurunun üstünlüğüyle ehlileştirdiği, alıştırıp boyun eğdirdiği hayvanın iç sesini duyar, bunu halka ulaştırır ve böylece tüm topluma yansıtıp toplumu düşündürür.

Köklerini kökbörü ile ilişkilendiren Kazaklar için yıldı ve köpek konusu, Kazak edebiyatı için şaşırtıcı bir durum değildir. Kahramanlık destanlarından başlayarak, modern Kazak edebiyatında merkezi bir figür statüsüne ulaştıktan sonra, ayrıntılı olarak tanımlanmış olup hakkında yazılar yazılmasına rağmen, bireysel bir araştırma nesnesi olarak ele alınmamıştır.

Dünya edebiyatında sanat eserlerinde ana karakter olarak hayvanların tasvir edilmesi eski Yunan masalcısı Ezop ile başlamıştır. Bu animalizm geleneğini A. Conan Doyle, R. Kipling, Daphne du Maurier, James Bowen, I. A. Krilov, A.P. Çehov ve diğer araştırmacılar onurlu bir şekilde devam ettirmişlerdir.

Kazak edebiyatında ise M. Auezov ("Kökserek"), Ğ. Musrepov ("Ömir Jorığı"), O. Bokey ("Kerbuğı"), A. Kekilbayev ("Baygeton"), S. Elubayev ("Oysilkara"), M. Magauin'in ("Kumırska-Kırğın") belirtilen eserleri hayvanların varlığına, yaşamına ve çatışmasına dayanır; T. Alimkulov ("Koş Bol Absent"), A. Orazakın ("Zamana Düldili"), Zh. Şaştayulı ("Şal ve At"), N. Dautayulı ("Aygırkişi"), N. Oraz ("Yılknın Göz yaşı"), A. Kemelbaeva ("Şaştı"), M. Barakbay ("Kök Yorganın Göz Yaşı"), Ularbek Nurgalimulı ("Dayagaşşı") ise doğrudan atların yaşamından bahsetmiştir. Bu çalışmaların her birinde, Kambar Ata soyunun özelliklerine dair derin bir içgörü arayışıyla hayvanların varlığını yeni bir açıdan keşfetme arzusu vardır. Temelde bu, herhangi bir yazarın ele alamayacağı bir konudur. Ne de olsa bir yılky yaşamını hayat felsefesiyle uyumlu hale getirmek, okuyucuya özel bir dünyayı sunmak, onu bir hayvan varlığına götürerek, onun dünyasına sokarak ona "insanlığı" unutturmak, yazarın çok fazla arayış, derin bilgi ve büyük becerisini gerektirmektedir.

Her milletin kendine özgü köklü hazinelerini günümüz sürecine bağlayan manevi deneyimi, ulusun korunması için gereklidir.

"Millî kurgu edebiyatı, etnik hafızanın, dünya görüşü arketiplerinin, zihinsel özelliklerin evrensel bir aktarım alanıdır" [1, 3 s.].

Ünlü Nısanbay yırayv bir dizi şiirlerini Argımak, yürük atına ithaf ederken; Dospambet yırayv (16. yüzyıl) da "Bir karış kuyruğu var, tulpar bindim, pişmanlık duymadım" diye yırlayıp göçmüş.

Ne yazık ki, yürük bir ata binen, açık havada, büyük bozkırda rüzgar gibi özgürce koşan Kazak oğlanı, çok geçmeden köleye dönüşmüştü. Araştırmacılar ülkenin düştüğü bu trajik durumu yılky ile ilişkilendirmektedir.

"Atın Kazak ulusal maneviyatının, Kazak hafızasının ve halk bilincinin bir parçası haline gelmesi, yalnızca tarihsel verilere değil, aynı zamanda edebi ve kültürel anıtlara ve felsefi düşünce sistemine de açıkça yansımıştır" [2, 218 s.].

Kazak ruhunu bastırma sorununun çözümü olarak "Kazakları attan mahrum etmeyi" gerekli gören Sovyet komutanları Goloşekin ile Stalin arasındaki anlaşma kısa sürede meyvesini vermiştir. Çok kısa bir süre içinde her Kazak evladı, "Bizler yılky gibi, kimseye itaat etmeyen soylu bir milletiz" diye değil, "Biz kimseye bulaşmayan, dokunmayan koyun gibi yumuşak huylu, barışçıl bir halkız" diye haykırmaya başlamıştır. Bir dönem atın da bir ideoloji aracı haline geldiğine tarih şahitlik etmektedir. "Büyük Bozkırın Yedi Yüzü" girişimlerinden sonra, Kazak halkı bilincinin derinliklerinde korunan bu eğilime tamamen dönüş yapmıştır. Nihayetinde ulusun maneviyatının özü olan bu fikir, ulusu birleştirmeye başlamıştır.

Atların evcilleştirilmesinin dünyanın gelişimi üzerindeki etkisi: bir giyim tarzı oluştu; orduların oluşumu imparatorlukların kurulmasına yol açtı; hakimiyete sahip oldu. At sırtında gezerek büyük bozkırları düşmandan korumuş, at sırtında batı ve doğuyu dolaşarak keşfetmiş ve ticareti geliştirmiştir.

Bu askeri hazırlık faktörü ile ilgili olarak A. Marcelinus şunları söylemiştir: "Türkler kara savaşında güçlü değiller, fakat hiç kimse at konusunda usta olduklarına itiraz edemez. Bunun nedeni ise, ata

bindiklerinde, neredeyse atın üzerine yapışverişmeleridir. Bazen bacaklarını salıveriyor, bazen kadınlar gibi bir yanlarına yaslanarak oturabiliyorlar. At sırtında kurultay topluyorlar. At sırtında ticaret yapar, yer ve içerler. Savaş sırasında korkunç sesler çıkarır, çığlıklar çıkarır ve düşmanı korkuturlar. Bir direniş gördüklerinde dört bir yana dağılır, kısa sürede yeniden toplanır ve düşmana bir mermi gibi hızlı ve ezici bir darbe indirirler” [3, s. 38]. Sonuç olarak atlar, göçebelerin askeri alanda keşfine de katkıda bulunmuştur.

Birçok Kazak millî oyunları da at ve binicilik kültürüne dayanmaktadır (kökpar, yorga yarışı, cambı atışı, tenge asma vb.). Bu oyun türlerinin hepsi şüphesiz Kazak delikanlılarının cesaretini ve el becerisini, gücünü ve dayanıklılığını arttırmayı amaçlamıştır. Şair ve yazarların eserlerinde, bilim adamlarının yazılarında her Kazak Oğulu'nun atın ruhunu anlayabilen ve onun niteliklerine değer veren, enerjik, ince

At eti ve sütünün de iyileştirici ve sağlıklı olduğu gerçeği, tıp biliminde (atın iyileştirici özelliklerinin duygusal ve fiziksel yönlerinin etkili kullanımına dayanan) iyi gelişmiş hipoterapi alanı tarafından doğrulanmaktadır.

Edebiyatın asıl görevi, insanoğlunun hakiki iyiliğe ve yüce hayallere giden yolda verdiği mücadeleyi dile getirmektir. Bir sanat eserinin estetik idealinin temelindeki amaç insan bilimi ise, o iyiliğe ulaşma mücadelesinde atın ana figür olması edebiyattaki yenilik olarak görülemez. Bunun nedeni, ylıkların "Kahramanın kanadı attır" sözüyle ülkesini savunan bahadırların ruh yoldaşları olarak yüceltilmesi ve tanımlanması folklorumuzdan gelmektedir. Bu güzel geleneği sürdüren yazar A. Kemelbayeva'nın "Saçlı" adlı öyküsünde, çocuk Kencebek'i özgürlüğe kavuşturan ve nükleer poligonunun sonucu ölümcül hastalıklara yakalanıp soyu tükenmek üzere olan Kazak halkının ylıkı emerek sütüyle hayatta kalması (N. Oraz "Yılıknın Gözyaşları", S. Dosjan "Kasiret pen Tağdır", "Üzülmegen Ümit"), Kazak yaşamındaki atın yeri ve rolü ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Kahramanlık destanlarındaki vatanını koruyan kahramanlarımızı düşman elinde bırakmadan ülkelerine getiren, zor dönemlerde koruyan ünlü tulparlar bir yana, Kazakların kendilerine "yılık karakterli bir halkız" demeleri de boşuna değildir. İkinci Dünya Savaşı sırasında memleketini özleyip batıdaki savaş alanından karla kaplı memleketine ulaştıktan sonra hayatını teslim eden Baygekören; ilk gününden itibaren eğitimci büyüten sahibi Jalgas'ı aramak için Kırgız Aladağ'ından kaçıp gelen Aygırkişi'nin eylemi günümüzde insanların bile yapamayacağı bir başarıdır. Kazakların anavatanlarına olan bağlılıkları ile sevdiklerine olan kardeşlik ve yardımseverlik özelliklerin bu hayvanların boyunda da bulunması hayranlık uyandırıcıdır.

Kazak edebiyatında atların tarihini tasvir eden bir eser koleksiyonu olduğundan daha önce bahsedilmişti. Atın bu döngünün planlanan eserlerindeki rolünü açık bir metinsel çözümlemelerle analiz edip inceleyerek, milletimizin yaşam tarzı, örf, adet, gelenek göreneklerini, tarihe bakış açısını ve milletimizin tabiatını, varlığını tam olarak tanıyabileceğiz.

ü
m

u
l
u
s

u
n

z
i
h

Adres	Address
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714 e-posta: editor@rumelide.com tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616	RumeliDE Journal of Language and Literature Studies Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714 e-mail: editor@rumelide.com, phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Kazakistan'ın çok uluslu (140 etnik grup) ve çok dinli (17 mezhep) toplumunda ülke çapında "ulusal" bir terimin belirlendiği söylenebilir. Bu nedenle bugün bu ulusal fikir, tüm toplumun ortak ideallerini ve hedeflerini bir bütün olarak takip etmektedir. Bu, ulusal fikir kavramının küreselleşmesinin bir tezahürüdür.

K.S. Gorbaçev tarafından düzenlenen modern Rus dili sözlüğü aşağıdaki tanımı vermektedir: "Animalizm - hayvan tasviriyle ilişkili animalizmi ve hayvancılığı ifade eder. Hayvan teması, hayvan heykeli, hayvan türü" [4].

İnsanlar faunanın temsilcileri hakkında resimler çiziyor, şiirler ve hikayeler yazıyor, filmler yapıyor. Yeryüzündeki ilk hayvanlar, muhtemelen mağara duvarlarına hayvanları resmeden eski sanatçılarıdır: Paleolitik anıtlarda, tüm resimlerin %80'inden fazlası hayvanlardır ve insan figürleri yaklaşık %4'ü oluşturmaktadır [4].

Yazarlar, hayvanların imgelerini kullanarak hayvanlar dünyasını, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi anlıyor ve öz farkındalıkla meşgul oluyorlar. Birçok sanat eseri de eski dinlerde hayvanlara tapınıldığına tanıklık etmektedir. Eski Mısır anıtlarını veya ünlü İskit "hayvan stilini" hatırlamak yeterlidir. Birçok kozmogonik mit, hayvanları yaratıcı ve kahraman olarak göstermiştir. Antik Panteonda zoomorfizm pek çok tanrıya yabancı değildir: Zeus boğadır, kartaldır, kuğudur, karıncadır, Poseydon at, Demeter kısrak, Hera inek, Athena ylandır, Dionysos bir boğa ve diğer hayvanları, dört Hıristiyan Evanjelistin her birinde mevcuttur.

"Atın Kazak ulusal maneviyatının, Kazak hafızasının ve halk bilincinin bir parçası haline gelmesi, yalnızca tarihsel verilere değil, aynı zamanda edebi ve kültürel anıtlara ve felsefi düşünce sistemine de açıkça yansımıştır." [5, 218 s.] desek te, ona hak ettiği ilgiyi vermek "Büyük Bozkırın Yedi Yüzü" girişiminden sonra olumlu bir yön almıştır.

"Büyük Bozkırın Yedi Yüzü"nün avantajı, geçmişten ders alıp geleceğe yön veren, milli ruhu uyandıran, ataların genetik gücünü tanıyan ve yaşayabilirliğini kanıtlayan bir fener olabilmesidir. Türk dünyasının atayurdu olan Kazak ülkesi, atalarının mirasına bağlılığını korumuş ve medeni düşüncenin ön şartı olarak dünya kültürlerini daha da yakınlaştırmıştır. Büyük bozkırın varisi olmak büyük bir sorumluluktur.

Kazaklara zorla dayatılan, zorla aşılana ve anlatılan Avrupamerkezci düşünce sisteminin «kurgu ve insan yapımı» kültürü ve tarihi yok olmuş, milletimizin derin tarihine, manevi değerlerine ve mirasına olan yeni bir tutum ortaya çıkmıştır.

Büyük Bozkırın yerli halkının kültürel ve siyasi bilincinin yeniden canlanması ve tarihi gerçekliğin keşfi, dünya düşüncesinin gelişmesine katkıda bulunmanın yanı sıra, ulusal kodu ve tarih bilincini modernize etmekte, güvenliği güçlendirmekte ve sosyal aktiviteyi arttırmaktadır [6].

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: "İnsan atını kıyamete kadar terk etmez, çünkü onun sayesinde insana hem bu dünyada hem de ahirette bir hediye vardır" (Buhari, İmam Müslim) [7].

Her milletin kendine özgü hazinesini günümüz sürecine bağlayan manevi bir deneyimi, milletin korunması için gereklidir.

"Millî kurgu edebiyatı, etnik hafızanın, dünya görüşü arketiplerinin, zihinsel özelliklerin evrensel bir aktarım alanıdır" [8, s. 3].

Halk folkloruna (mitler, efsaneler, masallar, kahramanlık destanları vb.) geniş ölçüde yansıyan hayvan imgesinin, yazılı edebiyatta da uygun bir devamlılığı sağlanmıştır. Özellikle M. Auezov ("Kökserek"), O. Bökey ("Bura"), A. Kekilbayev ("Baygetori"), T. Alimkulov'un eserlerinde hayvansal imgelerin ustaca örnekleri verilmiştir. Bu tema, günümüzün bağımsızlık dönemi edebiyatında da canlanıp gelişmektedir. Bunun bir tezahürü, genç yazar E. Aydabosın'ın atlar konulu bir dizi eserinde ("Tulpar'ın Serti", "Sülikkara") görülmektedir. İncelediğimiz "Tulpar'ın Serti" öyküsünde yazar, atın imajını her yönüyle ortaya çıkarmayı başarmıştır. Bunlar arasında atın sadakati ve saflığı en önemlisidir. Bu açıdan bakıldığında, E. Aydabosın'ın tutumu, yazar N. Dautayulı'nın "Aygırkişi" öyküsünde ifade edilen temel düşünceyle bağlantılıdır. Her iki yazar da günümüzde insanoğlunda giderek azalmakta olan dürüstlük, saflık gibi erdemleri yüceltmektedir. Atın asaletini onun sadakatiyle ilişkilendirerek açıklamaktadır. Bu, "Yiğidin kanadı, attır" atasözünün kökeninin boşuna olmadığını bir başka kanıtıdır.

Bir kahraman için ylık, onu zor durumda bırakmayacak sadık bir dostsa; bugünkü karın tokluğunu ve bir günlük ömrü düşünen insanlar için, ahlaki vicdanından vazgeçmeden, kötü huylardan kurtulmanın yolunu gösteren eylemiyle örnek teşkil edebilmektedir. Kişiyi zalim davranışlardan ilk olarak koruyabilecek olan da attır. Yazar bu yüzden önsözünü "Hırsızlığın sonu felakettir" şeklinde almıştır. Bir at sadece kendisinin değil, sahibinin de sadık olmasını ister. U. Nurgalımoğlu, "Kar Suyunda Kaybolan At" öyküsünde seyisler için hırsızlık yolunun ne kadar zor olduğunu ustaca anlatmıştır.

E. Aydabosın'ın eserinde Bekbosın aksakal, U. Nurğalım'ın hikayesinde Hasen aksakal tipiyle Kazak çocuklarına seyislerin, at tumar eden ve eğitenler de dahil olmak üzere herkes için hırsızlığın affedilemez bir günah olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Kazak yazarların atın doğasını farklı yönlerden anlattıkları ve ylık imajını tam olarak ortaya koydukları söylenebilir. Yazarlarımız milletimizin sosyal yaşamı ve geleceği açısından önem arz eden ekoloji konusunu at ile ilişkilendirerek ele almış ve atın özelliklerini, insan hayatını kurtarmadaki avantajını somut, hayattaki gerçek materyaller aracılığıyla gerçekçi bir biçimde gösterebilmişlerdir.

Hayatın karmaşık sorunlarından bahseden gerçek sanat eserleri arasında yazar Saule Dosjan'ın "Kasiret pen Tağdır", "Üzümegen Ümit" başlıklı eserlerinden bahsedilebilir. Buradaki gerçek, Semey topraklarındaki kırk yılı aşkın bir süredir Kazak halkını sessizce katletmekte olan test poligonunun acı sonuçlarıdır. Burada asıl gündeme getirilen konu, bu poligon sonucunda Kazak halkının bugünlerde çektiği acılar ve akıbetidir. Yazar Saule Dosjan eserinde naif, itaatkar ve cömert Kazak ruhunun nasıl ezildiğini kendi soyunun, neslinin çektiği acılarla inandırıcı bir şekilde anlatıyor. Kazak halkına uzun yıllar büyük acılar ve sefalet getiren insan yapımı bir komplo hakkında yazılan bu çalışma, Kazak edebiyatında Semey poligonuna, yani ekoloji konusuna ithaf edilen tek romandır.

Bugüne kadar Kazak edebiyatında, Semey topraklarındaki poligon trajedisi hakkında R. Nurgali'nin "Üç Ayaklı Tay", "Ölü Tay", N. Oraz'ın "Yılknın Gözyaşları", R. Mukanova'nın "Kız Jılağan" ve D. Ramazan'ın " Son Nefes" adlı hikayeleri yayımlanmıştır.

Semey halkının perişan olup kafasının karıştığı dönemler az olmamıştır. Radyasyonun insan ruhu üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle kendine zarar verme, kendini asma ve kendini uçurumdan atma gibi üzücü olaylar yaşandı, engelli bebek sayısı arttı, yeni nesiller bunalım geçirdi, kan hastalıkları ve

"radyasyon hastalığı" çoğaldı. Sıradan insanlar bunun özünü anlayana kadar, kaç kişi canından oldu. Nice insanlar ölmesine rağmen, doktorlar bu derdin radyasyondan kaynaklandığını söyleyemediler ve sadece susmakla yetindiler. Halk doğduğu memleketi, büyüdüğü yeri terk etmedi ve hiçbir yere kıpırdamadı. Ne olursa olsun, vatanlarını terk etmeyen, yurduna sırtlarını dönmeyen yiğit insanlara atalarının ervahları ne kadar destek olursa olsun, aydınlık dünyanın kapısını açan torunları hasta ve sakat olarak doğmayı sürdürüyordu. Birçok Kazak'ın yüreği yandı, gururu kırıldı. Engelli çocuğunu millete göstermekten utanır olmuş, kalbi yaralanmıştı. Ağzını açtığında yüreğini görünen, biriktirdiklerini düğünlerde harcayan, birbirlerini kucaklayan, her şeyini paylaşan, ötesini gören, bilmeyene öğreten, herkese kucak açan, cehennemi tasavvur eden bu büyük azaptan korkmayan Semey yöresi halkı, atalarının ervahının desteğiyle, Tabiat Ana'nın ruhlarının ve bedenlerinin yaralarını saracağına inanmış, neslinin selametini dilemiştir.

Birçok anne baba, engelli olarak dünyaya gelen çocuklarını halkına göstermeye utandılar, onları evlerinden çıkarmadılar ve bunu Allah'ın gönderdiği bir ceza olarak kabul ettiler. Yetişkinler, anlamadıkları, tedavi edilemez hastalıklardan hızla ölüyorlardı. Aniden korkuya kapılan gençler, geceleri yataklarından fırlayarak kendilerini asıyorlardı (radyofobi). Bozkır Kazaklarını öldüren radyasyon nedeniyle oğullarını, babalarını, anne babalarını, sevgili çocuklarını, kardeşlerini kaybeden çok fazla insan vardı. Çünkü bu bölge, bir bütün olarak kardiyovasküler hastalıklar, onkolojik hastalıklar, lösemi, merkezi sinir sistemi bozukluklarından etkilenmişti. Semey halkının hırslı ruhu, zorluklar ne olursa olsun yılmama kararlılığı, eserlerde tasvir edilen at tabiatlı Kazakların yaşama tutkusunda görülmektedir. Onlar yedi kuşak geçmeden evlenmeyen, asaletini ve saflığını koruyan kanlarının gücünü bir atın boyun eğmez karakterine benzetirlerdi. Atalarımız at eti ve kımızını yedi hazineden biri olarak görmüşlerdir ve helal yiyecek olarak kabul etmişlerdir. Temiz ve berrak su içen, en güzel otları yiyen, soylu hayvanların safrasız eti ve sütüyle beslenen Kazaklar, ne tür bir kıyım yapılırsa yapılsın soylarının yok olmayacağından ve aydınlık bir günün doğacağından emindi.

"Cengiz Dağ'ın bağrından elde edilen pelin ve karaçalı çok verimli, şifalı bir bitkidir, atların besinidir. Çok hassas olması ve seçerek yaklaşması bir yana. Yılkı kendinden türemiş kısırakla hiçbir zaman eşleşmez. Öyle bir hayvanı görse onu sürüden kovar. Adeta yedi kuşak geçene kadar kan karıştırmayan, yani birbirleriyle evlenmeyen Kazaklar gibidir. Bu nedenle de onun kanı da temiz, eti ve sütü de kutsaldır. Radyasyonun zehiriyle savaşıyor da bu özellikleridir» [9, 201 s.] diye açıklar.

Bu ne anlama gelir? Her şeyden önce, durum ne olursa olsun Kazaklar vatanını asla terk etmeyecek demektir. İkincisi, kanın saflığını korumuş temiz bir milletin ruhunun asla bozulmayacağını ve tüm zorlukların üstesinden geleceğini gösterir. Göçebe dönemlerden bu yana bu kutsal yılkı, Kazak ulusal bilincinin, manevi kimliğinin, yaşam tarzının, kültürünün ve sanatının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Yaratılışında atla benzerlikler arayan ve onu çok özel bir hayvan olarak gören, «yiğidin kanadı attır» diye zor anında dostu gibi gören yazarın romanında bir ata yer vermesinin doğal olduğunu düşünüyoruz.

Yazar N. Oraz'ın "Yılknın Gözyaşları" adlı öyküsünde kısırağı yaşlılıktan ölen yaşlı bir adamın bu duruma çok üzülmesi, atına kıyamayı, onun yaptığı iyilikleri hatırlamasıyla geçmişe dönüşü dile getirilir. Poligon nedeniyle bölge sakinlerinin çoğu hastalanıp ölürken bazı ailelerin kısırak sütü kımızı içerek kurtulduklarını o asla unutamıyordu. Abat aksakal, evinin direği ve bir parçası olan kara kısırağın etini yiyip kemiklerini köpeklere fırlatmak öyle dursun, boğazına bıçak dayamayı bile hiçbir zaman aklından geçirmemiştir. Buna cesaret bile edemezdi. Onun şerefi ve efendiliği ölen kısırağının gövdesini Sarı Bel hizasına kadar taşıyarak gömmeye yetmişti.

Görüldüğü gibi, bütün bir haneyi kırmızıyla ölümden kurtaran kısrağı yaşlı adam insan gibi güzelce defnediyor. Yazar, poligon alanını hayalet istilasına uğramış bir arazi olarak tanımlıyor. Bir zamanlar Sarı Bel'in bağrında huzur içinde yaşayan birçok köy, yer altından bir günde ve bir anda dev bir mantar gibi gürlüyüp çıkagelen Cinden korkup darmadağın olmuştu. O bela-iblis ortaya çıktığından beri, etrafa beklenmedik bir hastalık yayılmış ve herkesi perperişan etmişti. Bu yüzden Abat aksakal da yataklara düşmüştü. Aynı dönemlerde yavrulanmış olan kısrağın sütünü Abat aksakal da hem taze hem de kırmızı olarak içmiş, şifa bulmaya çalışmıştı. Bal gibi kırmızı ona ve ailesine de şifa olmuş ve bütün aile iblisin hastalığından kurtulmuş, aklı başında, düşünceli, hoş ve yakışıklı yurttaşlar olarak büyümüşlerdi [10].

Sonuç olarak, çalkantılı dönemlerle dolu tarihinde bu kadar çok vahşete ve katliama tanık olan Kazak ülkesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dahi gün yüzü görmemiştir. Milyonlarca Kazak'ın hayatına mal olan kanlı savaştan sonra bile, nükleer silahların radyasyonu kırk yıldır hayatlarına sızıyordu. Bunun sonuçlarını hâlâ yaşayan Kazakistan, nükleer silahlarla mücadelenin öncüsü oldu.

Günümüzde Kazakistan nükleer silahları olmayan bir ülkedir. Hiç şüphe yok ki birçok insanın ölümüne sebep olan poligonun kapatılması, Kazak halkının onuru, Kazak halkının bağımsızlığının neticesinde olduğuna şüphe yoktur.

Dünya halkları için nükleer tehdit sorununun sadece bir ülkeyi ve bir bölgeyi ilgilendiren bir sorun olmadığını gösterdi. Kazak halkı, vatanına acı ve ıstırap getiren faciyanın bir daha yaşanmaması için mücadele etti. Elinden geldiğince acı sonuçlarını gösterdi ve kanıtlamaya çalıştı.

Nükleer silahsız bir dünyanın insanlığın geleceğinin teminatı olduğunu, bunun sadece Kazakların hayali olmadığını, insanlığa karşı oluşturulan karanlıktan vazgeçmenin, tehlikeli silahların olmadığı bir dünya yaratmanın barışın teminatı olduğunu, bunun bütün halkın görevi ve insanlığın en iyi ideali olduğunu, tüm insanlara anlatmaya çalıştı.

Semey nükleer deneme sahasındaki insan yapımı felaketin bir sonucu olarak ulusun acı çektiği, nükleer deneme sahasındaki her yerde felaket olacağı, bunun "Sovyetler Birliği'nin başarısı değil, başarısızlığı" olduğu iyi biliniyor. (*H. Jakypov*) Bu sadece Kazakların değil, tüm dünyanın kaderine sorumsuzca yapılan bir zulümdür. Semey nükleer deneme sahası, o acımasız toplumdaki kalan ebedi çocuk görüntülerini yaratan onarılamaz bir yaradır. Bağımsız Kazak ülkesinin bugünkü konumu, nükleer silahlardan vazgeçmek, dünyaya acı getiren kötülüğü ortadan kaldırmaktır.

Sadece nükleer deneme sahasının etkisini yaşamış bir ülke bunu anlayabilir ve hissedebilir. A. Kaba'nın "Semey nükleer deneme sahası Kazakların yedi ecdadına büyük bir keder getirmiştir" sözünün doğruluğundan şüphemiz yoktur. Bu sadece toprağın yarası değil, aynı zamanda ülkenin de kahrıdır. Sonuçların birçok nesli etkilemeye devam edeceği de bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Kırk yıldır büyük bir barbarlık ve gaddarlıkla Toprak Ana'yı kahreden ejder susturulsa da etkileri tam olarak ortadan kalkmış değildir. Toprağın ve ülkenin yaralarını sarıp iyileştirmek kolay bir iş değildir. Bütün bunların birkaç yüz yıl daha karalı günlerin hakikati olmaya devam edeceği üzücü bir durumdur.

Makale, Kazakistan Cumhuriyeti Bilim ve Yüksek Öğrenim Bakanlığı Bilimsel Komitesi tarafından 2022-2024 yılları için bölünen hibe kapsamında finanse edilen №AP14872341 "Kazak Göçebelerinin Hayatında Yılkının Rolü ve Millî Edebiyatta Sanatsal Temsili" adlı projesi kapsamında yayımlanmıştır.

Kaynakça

<p>Adres RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714 e-posta: editor@rumelide.com tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616</p>	<p>Address RumeliDE Journal of Language and Literature Studies Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714 e-mail: editor@rumelide.com, phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616</p>
---	---

- Karakuzova J.K., Hasanov M.Ş. Kosmos Kazahskoy Kulturu-Astana: Evraziya, 2012.
- Mırzabekov J.E. Türki Örkeniyeti jane Tarihi Jangırtuw Maseleleri // «Ulı Dalanın Jeti Kırı jane Kazak Filosofiyasının Özekti Maseleleri» attı halıkaralık ǵılımy-praktikalık konferensiya materialdarı. 19 kantar, 2019 jıl. -Almatı: Kazak Universiteti, 2019. -512 bet.
- Süleymenova J.D. Köne Türki Madeni Jadigerlerindegi Adam jane Alem Modelderi. Filosofiya Doktorı (PhD) ǵılımy darejesin aluw üşin dayındalǵan dissertatsiyası. Almatı, 2011. 171 bet.
- Gorbaçevič İ.V. Janr Bestiyariya v Zarubejnoj Literature: Transformatsiya Literatunoy Traditsiyi [elektronik kaynak]. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Animalizm> (başvuru tarihi: 25.06.2020).
- Borbasov S. Ulı Dalanın Jeti Kırı: Ult Tarihi Turalı Tolǵanı // Egemen Kazakstan, 2019, 4 mausım.
- İmam-ı Buhari. Sahihal–Buhari. Audarǵan: Ü.Şoybek, K.Kıdırhanulı. – Almatı: Kausar–sayahat, 2007. – 927 b.
- Dadabayev J. Jazuşı Enbegi. -Almatı: Kazak Universiteti, 2001. -340 bet.
- Dosjan S. Kasiret pen Taǵdır. Roman. -Almatı: Nurlı Alem, 2021. -360 bet.
- Oraz N. Jılknın Köz Jası: Angimeler men Hikayattar, esseler. -Almatı: «Kaynar Baspası», 2012. -320 bet.